

KULTURNI SPOMENIK DRŽAVNEGA POMENA Črnomaljši, kaj pa lokalnega?

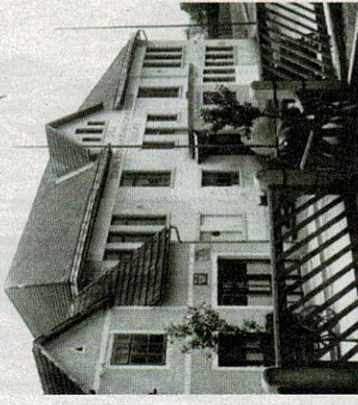
Nastassja Schweiger, ZIK Črnomelj

Knjige ni moč soditi po platnicah, ampak po njeni zgodbi, preteklosti in poti, ki jo je skozi svoj čas prehodila. Soditi jo je mogoče tudi po ljudeh, ki so jo pisali, in tudi po ljudeh na drugi strani, ki so jo listali, prebirali in preučevali. Starejša kot je, s svojo zgodbo vse bolj izraža duh časa in vse bolj daje vrednost človeškemu obstoju. Podobno usodo kot kakšna starejša knjiga v sebi nosi tudi Kulturni dom Črnomelj, katerega pomen lokalnemu okolju še ni čisto blizu. Kot vzvod za nerazumevanje prave vrednosti stavbe v javnosti slišimo razloge, kot so dotrajanost, zastareli stoli in nujnost prenove. Pa so leseni oblazinjeni stoli, na katere naltimimo tudi v šoli, v čakalnici in navsezadnje v gostilni, po več kot devetdesetih letih obstoja, visoke nacionalne pomembnosti in kakovostne kulturne vsebine lahko razlog, da ne hodimo vanj in ga ne spoštujemo? Ne. Čas je, da začnemo Kulturni dom Črnomelj prebirati, odkrivati in dojemati drugače kot do sedaj - kot edinstvenega, vrednega in svojega. Tistega, ki v svojih razpokah nosi zgodbo našega domačega mesta in države.

KAKO SE JE SPLOH ZAČELO?

Si predstavljate, da se danes v središču mesta zbere nekaj Črnomaljšev, članov telovadnega društva, ki je mimogrede tudi kaj zapelo in zaigralo, in tako med delanjem počepov sklene: »Zgradili si bomo dvorano, naš dom, kjer se bomo šli kulturo in telovadili. Zanj bomo spekli opeke, nabrali denar po mestu, izvedli tombolo. Zgradili si bomo svoj sokolski dom!« Težko predstavljivo, a gre za resnično zgodbo, natančneje našo zgodbo. Ravno pri nas v Črnomlju so leta 1925 po načrtu Vilijama Trea začeli graditi sokolski dom oziroma današnji Kulturni dom Črnomelj. Organizirano kulturno in športno življenje se je v mestu tako začelo leta 1928, stavba pa je, kot je mogoče brati v časniku Jutro, služila kulturnim dogodkom, gledališkimi predstavami, črnomaljskim balom in veselicam, jazz in orkestralnim koncertom, sokolski telovadbi, gasilskim dogodkom, zborovanjem in silvestrskim prireditvam.

Videz Kulturnega doma Črnomelj od 1928 do 1955 (hrani ZVKDS)

90 LET SOKOLSKEGA KINA

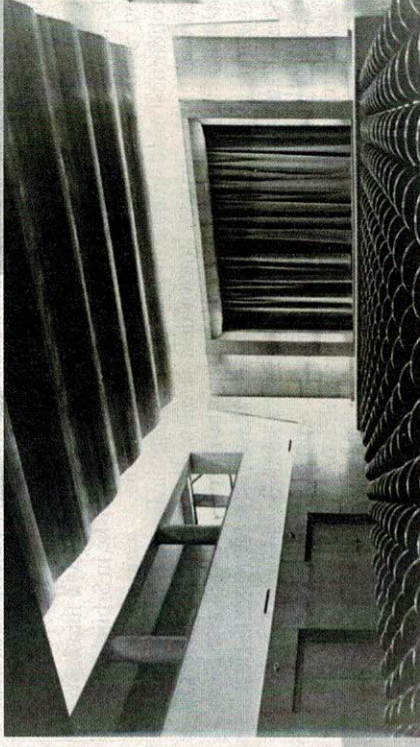
5. oktobra 1930 so v Črnomlju nato ustanovili sokolski kino. Ure filmskih predstav so prilagajali železniškimi povezavam, kasneje pa so se - brez belokranjskega rivalstva - prilagajali tudi prebivalcem Metlike in Gradca. Časnik Jutro je kasneje poročal, da so filmske predstave vedno dobro obiskane, veselilo pa jih je tudi dejstvo, da so filme poleg meščanov obiskovali tudi kmetje in delavci iz okolice. Za revnejše sloje so celo solidarnostno znižali cene vstopnic in jim tako omogočili kulturno udeleževanje.

Od 5. do 10. oktobra 2020 bomo 90. jubilej črnomaljskega sokolskega kina obeležili tudi v Kulturnem domu Črnomelj. Pripravili bomo predavanje o sokolih in družabnem življenju v Črnomlju na začetku 20. stoletja, nastop sokolov, pogovor in razstavo o kinu nekoč in danes ter akcijo »Napolnimo črnomaljski kino«. Podrobnejši program bo dostopen v začetku septembra na www.zik-crnomelj.eu.

ZAKAJ SPLOH KULTURNI SPOMENIK DRŽAVNEGA POMENA?

Prosvetni dom (kakor so ga preimenovali iz sokolskega) je med drugo svetovno vojno postal politično in kulturno središče prvega osvobojenega ozemlja. Od 19. do 20. 2. 1944 je bilo v njem prvo zasedanje Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS), kjer so oblikovali temelje današnje slovenske države. Prav tako je v njem delovalo Slovensko narodno gledališče (SNG), ki je ravno tukaj prvič postalo slovensko. SNG je v Črnomlju gledališke kostume šival iz zavezniških padal in uniform, nit so tihotapili s Hrvaške, kulise za predstave pa so si izdelali iz ostankov italijanskih barak. V raznih igrah in agitkah so igrali tudi domačini (Pavlina Müller, Gustel Anderluh, Stane Starešinič, Draga Ahačič, France Cerar), v stavbi pa so se zadrževali velikani slovenske umetnosti Vitomil Zupan, Matej Bor, Mile Klopčič, Ivanka Mežan, Božidar Jakac, Jože Gale, Filip Kumbatovič Kalan, Edvard Kocbek, Aleksander Valič...

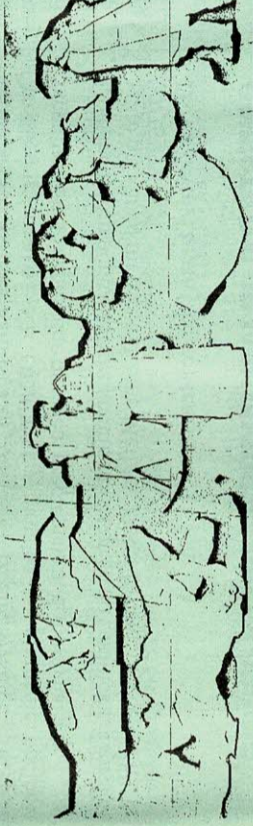
Črnomelj je v zahvalo za požrtvovalnost, nesebično pomoč in nudenje svobodnega ozemlja leta 1955 dobil prenovljen kulturni dom v današnji podobi, za katero je poskrbel arhitekt Branko Simčič. Leta 1999 je bil zaradi svoje zgodovinske, simbolične in arhitekturne vrednosti Kulturni dom Črnomelj razglašen za kulturni spomenik državnega pomena, ki je danes v lasti Ministrstva za kulturo, z njim pa upravlja ZIK Črnomelj, katerega ustanoviteljica je Občina Črnomelj.

Videz Kulturnega doma Črnomelj od 1955 naprej (hrani ZVKDS)

ENA IZMED NAJLEPŠIH ARHITEKTUR V MESTU

Ko poznaš zgodbo in simboliko osrednje kulturne hiše v Črnomlju, lahko z gotovostjo rečeš, da gre za eno izmed arhitekturno najlepših stavb v mestu. Njen minimalizem ji s kombinacijo lesa in kamna daje monumentalnost in vrednost. Simčič je stavbo zasnoval dvignjeno na ploščadi, kar ji v znak hvaležnosti in solidarnosti med vojno daje vzvišenost in povzdignjenost od ostalega okolja.

Pročelje krasi relief kiparja Jakoba Savinška iz leta 1955 z naslovom Bela krajina. Predstavlja prizore iz belokranjskega življenja (od desne proti levi): kiparjev avtoportret v vlogi kronista, par v belokranjski noši in ples v svobodi, kmetico in rudarja iz Kanižarice, ležeči figuri talca in talke s stisnjeno pestjo, Belokranjci kot prinašalki hrane vojski, borbo partizanov in lik, ki s prstom opozarja na dogajanje.

Na ploščadi pred stavbo se simbolika nadaljuje. V opomin mimooidom so tudi doprnski kipi narodnih herojev, pod katerimi naj bi v načrtu rastle rdeče vrtnice, ki zgolj še poudarjajo njihovo žrtvovanje za svobodo in domovino. Na ploščadi raste tudi dve drevesi. Na jugu laški topol, ki nosi simbol zmage in svobode, na severu pa bi po arhitekturni zasnovi morala rasti vrba žalujska, ki ponazarja žalost in opomin na dogodke med drugo svetovno vojno. Tudi notranjost je domiselno zasnovana. Motiv lesenih vezanih plošč v rastru se ponavlja v kamnu na ploščadi. Avla, najvrednejši del stavbe, je narejena iz lehnjaka (značilna kamnina iz Kolpe), venecijanskega tlaka, sestavljenega iz večjih kosov marmorja, in teraco tlaka. Akustičen strop v dvorani je zasnovan po vzoru ene izmed najboljših primerov funkcionalistične arhitekture - knjižnice Vipuri v Rusiji finskega arhitekta Alvara Aalta. Streha je požarno izolirana z žilindro iz biveše tovarne Belt, kar predstavlja edinstveno uporabo izolirnega materiala v Sloveniji.

PRENOVA IN PREPLET SODOBNOSTI S PRETEKLOSTJO

Stavba kliče po obnovi in prilagoditvi sodobnim potrebam, a v obzir je potrebno vzeti pomen, zaščitenost in vrednost kulturnega spomenika, kar prinaša finančne, statične in arhitekturne zaplete. Ministrstvo za kulturo je pod nadzorom Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije v zadnjih sedmih letih v Kulturni dom Črnomelj vložilo več kot 200 tisoč evrov. Šlo je za nujna sanacijska dela, popravilo ogrevalnega sistema, zamenjavo stropa in instalacij, sanacijo kamna v obeh avlah in oblazinjenje stolov arhitekta Nika Kraljica v avli. Trenutno je v postopku izdelave restavratorsko poročilo, nujna podlaga za pripravo celostnega načrta obnove, ki ga je pristojno ministrstvo obljubilo že leta 2018. Ko bo vse to opravljeno, bo Ministrstvo za kulturo v prenovi moralo vložiti milijon ali več evrov. Prioritetno se bo morala prenoviti dvorana, ki naj bi bila po načrtih prilagojena sodobnim potrebam, oder naj bi bil znižan, sedišča pa bi se dvigala s klancino. Da, rešili bomo tudi večni kamen spotike: dobili naj bi nove stole. A dokler čakamo na prenovi, pri sebi začinimo ceniči, kar imamo - ne pa da nas na to morajo opozarjati ljudje od drugod. Kajti v stavbo navdušeno prihaja vse več turistov, strokovnjakov in zainteresirane javnosti, ki se čudi, kakšen biser imamo v Črnomlju, kako pomembno zgodbo v sebi nosi stavba in kakšen odnos do le-te imamo domačini. Na ZIK Črnomelj v sodelovanju z Občino Črnomelj zato pripravljamo stalno interaktivno razstavo Domovina je kultura o pomenu SNOS, SNG in dogajanju na osvobojenem ozemlju.

Vabljeni v Kulturni dom Črnomelj, kulturni spomenik državnega pomena!